

דין כניסה לבית כנסת ותפילה עם נשק

הרב איתי בר-ניצן, סא"ל

רב זרוע היבשה

א. איסור כניסה לבית הכנסת עם סכין

הגדרת כלי מתכת ככלים שנועדו "לקצר שנותיו של אדם", הגדרה המופיעה בסיטואציות בהן נוצר מפגש בינם לבין דברי קדושה שנתפסים ככאלה שייעודם הוא "להאריך שנותיו של אדם", מופיעה במספר מקומות בדברי חז"ל⁵⁹.

דברי חז"ל אלו ביחס לכלי המתכת, הם הבסיס לדברי המהר"ם מרוטנברג, שהיה הראשון לחדש איסור הכנסת סכין לבית כנסת (אורחות חיים, הלכות בית הכנסת, ז, דף ח, ב): "אסור להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך, מפני שהתפלה מארכת ימיו של אדם, והסכין מקצר ימיו"⁶⁰.

רבנו פרץ לא קיבל את דברי המהר"ם מרוטנברג כפי שהם והעיר עליהם הערה, שבנוסחה ישנן שתי גרסאות.

גרסה אחת היא כפי שמובאת ב**כלבו** (סימן יז, ד"ה "כל מקום") ו**בתשב"ץ** (סימן רב): "מיהו אין לחוש כי אם בגלוי". לפי גרסה זו משמע שרבנו פרץ סייג את איסור הכניסה לבית הכנסת עם סכין ארוך, אותו חידש המהר"ם מרוטנברג, והסביר כי הוא חל דווקא כשהסכין גלוי. אולם כשהסכין מכוסה ומוצנע, אין איסור להיכנס איתו לבית הכנסת.⁶¹

הגרסה השנייה של הערת רבנו פרץ, כפי שמובאת באורחות חיים (הלכות בית הכנסת ז, דף ח, ב) ובבית יוסף (או"ח קנא) היא: "מיהו אין לחוש כי אם בגלוי הראשי". בהסבר דברי רבנו פרץ על פי גרסה זאת נחלקו האחרונים.

האליה רבה (קנא, י) טען שגרסה זאת אינה אלא טעות סופר והמילה "הראשי" הועתקה בטעות, אלא כוונת רבנו פרץ היא כפי שהובא לעיל, שהאיסור להיכנס לבית הכנסת בסכין אינו אלא כשהסכין גלוי, אך אין איסור להיכנס עימו כשהוא מכוסה.

לעומת זאת, **החיד"א** (ברכי יוסף קנא, ס"ק ט) קיבל גרסה זאת כמו שהיא והסביר כי רבנו פרץ חלק על המהר"ם מרוטנברג וסבר שאין כלל איסור להיכנס לבית הכנסת עם סכין. רבנו פרץ

59 לדוגמא: את הציווי "ואם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתֶּן לְךָ זֵית כִּי תִרְבֵּד הַנֶּפֶת עֲלֶיךָ וְתִחַלְלָהּ" (שמות כ, כא) מבאר המדרש: "מכאן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם, והברזל נברא לקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מס' דבחדש יתרו פרשה יא).

60 וכעין זה הובא גם בכלבו סימן יז, ובתשב"ץ סימן רב. ועיין במהרי"ץ חיות, סהדרין פב, א, שתמה מדוע לא נלמד דין זה מהגמרא שם האומרת: "ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו" – "מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש", ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן יח (ס"ק ב) שענה לשאלה זאת ע"ב חלוקה בין קדושת בית המדרש לקדושת בית כנסת.

61 דין זה דומה למנהג כיסוי הסכין בשעת ברכת המזון, עיין שלחן ערוך אורח חיים, קפ, ה.

ביטא את מחלוקתו על החידוש של המהר"ם מרוטנברג בכך שאמר כי האיסור היחיד ביחס לאופן הכניסה לבית הכנסת הינו איסור כניסה בראש גלוי.⁶²

להלכה הובאו דבריו של המהר"ם מרוטנברג **בבית יוסף** (או"ח קנא) ונפסקו **בשלחן ערוך** (שם), סעיף ו) בצורה מעט מסוייגת:

מותר ליכנס בבהכ"נ במקלו ובתרמילו ובאפונדתו... ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך. העובדה שהשלחן ערוך כתב את הדין של איסור הכניסה לבית הכנסת עם סכין בלשון "ויש אוסרים", מעוררת את השאלה האם אכן לדעת השלחן ערוך איסור זה שנוי במחלוקת ואינו מוסכם על כל הפוסקים.

הציץ אליעזר (חלק י, יח) הסביר, שהשימוש של השלחן ערוך בלשון "ויש אוסרים" אינו נובע ממחלוקת ביחס לדין זה, אלא מהעובדה שדין זה מתבסס על דברי המהר"ם מרוטנברג, והוא לא הוזכר בכתביהם של "עמודי הפסיקה" וראשונים בולטים נוספים.⁶³ מהסבר זה נראה שאת הגרסה השניה של הערת רבנו פרץ על דברי המהר"ם מרוטנברג היה מסביר הציץ אליעזר כהסבר האליה רבה, שאין כל מחלוקת ביחס לאיסור הכניסה לבית הכנסת עם סכין, ולכו"ע יש איסור במעשה זה. בניגוד לדעה זאת, **הרב עובדיה יוסף** (שו"ת יחוה דעת, חלק ה, יח) קיבל את שיטת החיד"א שהסביר על פי הגרסה השנייה בדברי רבנו פרץ, שרבנו פרץ חלק על דעת המהר"ם מרוטנברג והתיר כניסה לבית הכנסת עם סכין ועל פי זה הסיבה שהשלחן ערוך השתמש בלשון "ויש אוסרים" היא העובדה שדין זה נתון במחלוקת.

ב. תפילה עם סכין

עיון בדבריו של המהר"ם מרוטנברג מעלה, לכאורה, סתירה פנימית: האיסור שציין המהר"ם הוא עצם הכניסה לבית הכנסת עם סכין, אולם בנימוק לאיסור זה הדגיש המהר"ם דווקא את מעשה התפילה כדבר שמחייב ריחוק מן הסכין. לכן, יש לברר האם עצם פעולת התפילה כשאוחרו בסכין או נושאו אסורה או שהאיסור הוא רק בכניסה לבית הכנסת עם סכין, והנ"מ הפשוטה תהיה במקרה של תפילה שמתקיימת שלא בבית כנסת.

הציץ אליעזר (ח"י, יח, ס"ק א) סבר שקיימים שני איסורים נפרדים שכל אחד מהם עומד בפני עצמו: [1] איסור תפילה עם סכין [2] ואיסור כניסה לבית הכנסת עם סכין. כהוכחה לדבריו, דייק הציץ אליעזר בלשון המהר"ם מרוטנברג שבנימוקו כתב (אורחות חיים הלכות בית הכנסת ז, דף ח, ב): "שהתפלה מארכת ימיו של אדם, והסכין מקצר ימיו".⁶⁴ בלשון זאת ההתייחסות היא לתפילה באופן כללי ולא רק לתפילה המתקיימת בבית הכנסת. לפי זה, אין להתפלל, אף מחוץ לבית הכנסת, כשאוחרו בסכין או נושאו וכן אין להיכנס לבית הכנסת, אף שלא בזמן התפילה, עם סכין.

הרב עובדיה יוסף (יחוה דעת ח"ה, יח, ס"ק ז) דחה את טענת הציץ אליעזר וסבר שאין כל איסור

62 ראה מקורות נוספים הסוברים כחיד"א המובאים ביחוה דעת, חלק ה, סימן יח.

63 ועיין בשו"ת מראש צורים סי' ח, האומר שאין למחות בנכנס עם נשק לבית הכנסת משום "שהרי"י והרא"ש לא פסקו כן וגם ברמב"ם ובעוד ראשונים אין זכר לכך".

64 כעין זה הובא גם בכלבו סימן יז, ובתשב"ץ סימן רב.

בתפילה כשאוחז בסכין או נושא. ראייתו היא מהעובדה שדין זה הובא בשלחן ערוך בסימן העוסק בהלכות בית כנסת ולא בסימן העוסק בהלכות תפילה. הסברא שאיסור זה יחול דווקא על הכניסה לבית הכנסת ולא על התפילה עצמה, שלכאורה גם לגביה קיימת סתירה בין דבר המאריך חייו של אדם לבין דבר המקצר חייו, היא שבבית הכנסת קיים דין נוסף של כבוד בית הכנסת וקדושתו. רק הצירוף של שני נושאים אלו יחד, הסתירה בין המקצר חייו של אדם למאריך ודין כבוד בית כנסת וקדושתו, הם שיוצרים את איסור הכניסה עם סכין.

ג. תנאים להיתר כניסה לבית הכנסת עם סכין:

כמובא לעיל, המקור לאיסור הכניסה לבית הכנסת עם סכין הוא מדברי המהר"ם מרוטנברג (אורחות חיים הלכות בית הכנסת ז, דף ח, ב) :

אסור להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך, מפני שהתפלה מארכת ימיו של אדם, והסכין מקצר ימיו.⁶⁵

מדקדוק בלשון המהר"ם למדו הפוסקים מספר מציאויות בהן ניתן להקל ולהתיר את הכניסה לבית הכנסת עם סכין.

לעיל ראינו כי לפי הגרסה הפשוטה וכן לפי ההבנה של רוב הפוסקים בדבריו, רבנו פרץ סייג את איסור הכניסה לבית הכנסת עם סכין למקרה בו הסכין גלוי בלבד. היעב"ץ (מורקציעה קנא) ופוסקים נוספים⁶⁶ טענו כי בנקודה זאת אין כלל מחלוקת בין המהר"ם לרבנו פרץ, ואף המהר"ם עצמו לא אסר את הכניסה לבית הכנסת עם סכין מכוסה. הסבר זה בדעת המהר"ם מתבסס על דיוק בלשונו, שהרי חידד בדבריו כי האיסור הוא על כניסה לבית הכנסת "בסכין ארוך" דווקא, ומשמע מזה כי בסכין קצר מותר להיכנס לבית הכנסת. מהות ההבדל בין סכין ארוך לקצר מתפרשת לפי דעה זאת כהבדל בחשיפה לעין של כלי הנשק או של צורתו: סכין ארוך, בגלל אורכו חייב לבלוט מתחת לבגדים או אף להיות חגור מעל לבגדים ולכן אין להיכנס עמו לבית הכנסת. אולם סכין קצר, שאינו בולט ואף מוצנע מתחת לבגדים, אין כל איסור בהכנסתו לבית הכנסת. היתר זה, של כניסה לבית הכנסת עם סכין מכוסה נפסק להלכה **במשנה ברורה** (קנא, כב) וכן פסק גם **הרב עובדיה יוסף** (יחיה דעת ח"ה, יח) וכתב: "...לכן יש להקל כשהנשק מכוסה תחת בגדיו".

מכל הפוסקים שעסקו בנושא זה, משמע שכיסוי הנשק המתיר את הכנסתו לבית הכנסת הינו כיסוי מוחלט. אולם בניגוד לכך בשו"ת **המורים בקשת** (תשובה 190) כתב בשם הרב דב ליאור והרב אביגדור נבנצל כי די בכיסוי חלקי של הקצה של קנה הנשק⁶⁷. **הרב עובדיה יוסף** (שם) גם כן הסתפק בכיסוי חלקי וכתב שיש להקל ולהתיר כניסה עם אקדח הנתון בנרתיק.

65 ובעין זה הובא גם בכלבו סימן יז ובתשב"ץ סימן רב. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק י, סימן יח (ס"ק ב) הדן בשאלה מדוע לא נלמד דין זה מהגמרא בסנהדרין פב, א האומרת: "ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו" – "מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש".

66 ועיין בשו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן י"ח, שהביא פוסקים נוספים הסוברים כדעה זו.

67 וייתכן שכך הבינו את הערת רבנו פרץ על דברי המהר"ם מרוטנברג האוסר כניסה עם נשק לבית הכנסת ע"פ הגרסא "מיהו אין לחוש כי אם בגלוי הראש", שהכוונה לראש להב הסכין שעל פי רוב הוא הפועל את קיצור חייו של האדם.

הט"ז (קנא, ב) דייק גם כן בלשון המהר"ם מרוטנברג, שציין כי איסור הכניסה לבית הכנסת הוא דווקא עם סכין ארוך, והסביר כי ההבדל המהותי בין סכין ארוך לקצר נעוץ בייעוד ובשימוש העיקרי של הכלי, וממילא בטרחה שתגרום לאדם אם נאסור עליו את הכנסת הסכין לבית הכנסת. הט"ז פירש שסכין ארוך משמש לצרכי לחימה ולכן השימוש בו אינו יום-יומי ואם נאסור את הכנסתו לבית הכנסת הדבר יבוא לידי ביטוי במקרים נדירים ולכן לא תיגרם טרחה מרובה לאדם. לעומת זאת, סכין קצר משמש את האדם בחיי היום-יום לצרכים שונים, ולכן מקובל היה לשאת אותו לכל מקום. מכיוון שכך, הרי שישנה טרחה גדולה לסלק אותו בכל פעם שנכנסים לבית הכנסת, ולכן ניתן להקל ולהיכנס איתו.⁶⁸

בהתבסס על סברא זאת, הקל והתיר הרב עובדיה יוסף (שם) כניסה עם נשק כיום לבית הכנסת, שהרי לא בקלות ימצא אדם הנושא נשק מקום בטוח להפקיד את נשקו לפני הכניסה לבית הכנסת, ונמצא אם כן שאיסור הכניסה עם נשק לבית הכנסת יגרום לאדם לטרחה מרובה, אשר בגללה יש להתיר את הכנסת הנשק לבית הכנסת.

שיקול נוסף שהביאו פוסקים בני זמננו להקל ולהתיר את הכנסת הנשק לבית הכנסת, הוא הסיכון הבטיחותי והביטחוני שיוכל להיגרם כתוצאה מהשאת נשק ללא שמירה ראויה מחוץ לבית הכנסת (עם כלביא ח"א, סו).

ד. דין כניסת חייל עם נשק לבית הכנסת

במהלך הדיון ההלכתי בסוגיית הכניסה לבית הכנסת עם נשק, ציין הרב עובדיה יוסף (שם), ס"ק יג) שני הבדלים בין חייל הנושא נשק לבין אזרח הנושא נשק, הבדלים המהווים שיקולים להקל ולהתיר לחייל כניסה עם נשק לבית הכנסת.

הבדל ראשון הוא הצורך הביטחוני שנשקם של החיילים יהיה בהישג ידם בכל רגע, כך שבעת הצורך יוכלו להגיב ללא שהייה. מציאות החיים במדינת ישראל ואיומי הטרור המבקש לנצל שעות כושר ונקודות תורפה לשם ביצוע זממו, מוכיחה כי מצב בו נשקו של חייל אינו סמוך אליו ואין ביכולתו להגיב במהירות, יכול להוות סיכון בטחוני. ולכן, מטעם השיקול של פיקוח נפש, יש להתיר את הכנסת הנשק לבית הכנסת. אף במקרים בהם לא קיים איום ביטחוני גבוה עד כדי טיעון של חשש פיקוח נפש, יש להתיר את הכניסה של חייל עם נשק לבית הכנסת בהתבסס על דברי הט"ז שהובאו לעיל, שהתיר להכניס לבית הכנסת סכין קצר מהנימוק שהוא שונה מסכין ארוך בכך שקיימת נחיצות יום-יומית לשאתו, וממילא תיגרם טרחה מרובה אם תיאסר הכנסתו לבית הכנסת, ובדומה לכך גם הנחיצות הביטחונית שנשקם של חיילים יהיה סמוך אליהם כל הזמן מהווה שיקול להיתר.

ההבדל השני מתבסס על שיטת ערוך השלחן (או"ח שא, נא) ביחס לדיני הוצאה והעברה בשבת, לפיה כלי נשק נחשב כחלק ממלבושו של חייל ולכן דינו כדין בגד ואין בו איסור הוצאה או העברה. בהתבסס על דברים אלו, ציין הרב עובדיה יוסף בתשובתו כי ניתן להתייחס לכלי נשק של חייל כחלק ממלבושו ולהתיר מטעם זה את הכניסה עמו לבית הכנסת.

68 וראה גם ב שו"ת ציץ אליעזר חלק י, סימן יח (ס"ק ד).

בהתייחס לנימוק הראשון שציין הרב עובדיה יוסף, יש לציין כי נימוק זה נכון לא רק לחייל לבוש מדים הנמצא במשימת אבטחה, אלא לכל איש ביטחון הנושא נשק המסוגל להגיב בעת אירוע בטחוני. בניגוד לכך, הנימוק השני מתייחס רק לחייל לבוש מדים, וייתכן דווקא חייל קרבי, שלגביו ניתן לטעון כי הנשק הינו חלק מהופעתו החיצונית השלמה.

פוסקי ימינו הדגישו גם כן, כי גם במצבים של הגברת כוונות או באזורים בהם קיים סיכון ביטחוני גבוה המחייב זמינות גבוהה של הנשק עבור החיילים או אנשי הביטחון, מצבים בהם יהיה מותר להיכנס עם הנשק לבית הכנסת, רצוי שהנשק לא יהיה על גופו של המתפלל או שיהיה מוצנע, כל עוד אין בזה פגיעה במהירות התגובה בעת הצורך.⁶⁹

ה. היחס לנשק חם

סברא נוספת להתיר כיום כניסה לבית הכנסת עם נשק, מציינים פוסקי זמננו⁷⁰ על בסיס הבחנה בין נשק קר לבין הנשק החם הקיים כיום. ההבדל המהותי בין נשק קר, כגון רומח, חרב או סכין, לבין נשק חם הוא שהנשק הקר כשיר לשימוש בכל רגע ללא כל צורך באמצעי נוסף או בפעולה המכשירה אותו לשימוש. בניגוד לכך, הנשק החם יכול לפעול רק לאחר הכנסת מחסנית המלאה בתחמושת וטעינת התחמושת באמצעות פעולת הדריכה, ואינו כשיר למלא את ייעודו כל עוד לא בוצעו פעולות אלו. ניתן אם כן לומר, שכל זמן שהנשק החם אינו טעון בתחמושת ואינו דרוך הוא אינו כשיר לשימוש ואין להתייחס אליו כלל כאל כלי נשק "המקצר שנותיו של אדם" וממילא אין איסור להיכנס איתו לבית הכנסת. הרב עובדיה יוסף (שם) הביא נימוק זה להקל, והוסיף שדין זה נכון אף אם המחסנית סמוכה לנשק אך נפרדת ממנו, שהרי סוף סוף הנשק אינו טעון בתחמושת.

ו. סיכום ומסקנות

- א. מעיקר הדין, אין להיכנס לבית הכנסת עם כלי נשק, קר או חם, וכן לרוב הדעות אין להתפלל כשנושאו אף מחוץ לבית הכנסת, משום הסתירה שבין קדושת המקום שבבית הכנסת והפעולה הרוחנית שבתפילה לבין ייעודו של הנשק.
- ב. ניתן להתיר כניסה לבית הכנסת עם נשק כאשר הנשק מכוסה, רצוי באופן מלא ולכל הפחות יצניע אותו או יכסה את חלקו.
- ג. בנוסף, רצוי לפרוק את נשק ולהפריד ממנו את המחסנית לפני הכנסתו לבית הכנסת,⁷¹ כך שייחשב כחפץ שאינו יכול ליטול חייו של אדם.
- ד. בכל מקרה שאין לנושא הנשק היכן להפקיד את נשקו, יש להתיר להכניסו לבית הכנסת בכדי למנוע את החשש מגניבת הנשק.

69 שו"ת יחוה דעת חלק ה, סימן יח (ס"ק י"ג). המורים בקשת עמ' 23א. הלכות צבא עמ' 31ה. שו"ת מראש צורים סימן ח.

70 שו"ת ציץ אליעזר חלק י, סימן יח (ס"ק ו); שו"ת יחוה דעת חלק ה, סימן יח (ס"ק ו); עם כלביא חלק א, סעי' סו.

71 בכפוף להוראות הבטיחות ולהגדרות הכוונות במקום.

- ה. ביחס לחייל קרבי לבוש מדים קיים היתר נוסף לכניסה עם נשק לבית הכנסת, מצד שהנשק נתפס כבגד, כחלק מהופעתו החיצונית השלמה.
- ו. בכל מקרה של חשש פקוח נפש המחייב זמינות של נשק, כגון בגלל איום פח"ע או בגלל אופי המשימה הצבאית, מותר להכניס את לבית הכנסת.